

"Har de ingen manerer"?
Fra kritikken af formernes tyranni til
formløshedens tyranni
Torben Rugberg Rasmussen

Manerkritikken eller kritikken af formernes tyranni spillede en central rolle i 1960erne og -70ernes kulturkritik. Det gælder både i feministiske, arbejderistiske og multikulturalistiske udgaver. Vi genfinder stadig elementer af tænkningen, men de kraftigste ekkoer herfra finder vi i dag i form af forskellige mere eller mindre dramatiske manifestationer af formløshedens tyranni – f.eks. i form af vandaliseringen af skadestuen på Odense Universitetshospital i august 2012.

Hvis "Det personlige er politisk", som det hedder med den amerikanske feminist Carol Hanisch' parole fra slutningen af 1960'erne, er manerer, vaner, adfærd, normer for social interaktion osv. i emfatisk forstand politisk. Måske endda mere politisk end det traditionelle rum for politik. Der er således god grund til, at netop manerkritikken, udfordringen af den kulturelle ordens vaner og manerer og ambitionen om at udvikle ny omgangsformer eller standarder for social interaktion spillede en central rolle i forbindelse med 68-bevægelsens og det ny politiske venstres mangesidede kritik af den eksisterende kulturelle og politiske orden og ambitionen om at skabe en kvalitativ ny tid.

Iris Young og manerkritikken

Et prægnant eksempel på en sådan kulturrevolutionær maner- eller respektabilitetskritik knyttet til det ny politiske venstre finder man f.eks. hos den amerikanske filosof Iris Young. Iris Young hører til blandt de mest indflydelsesrige fortalere eller repræsentanter for amerikansk multikulturalistisk tænkning og politik, og det er med dette udgangspunkt, hun formulerer sin kritik af den herskende kulturs "behavioral norms of respectability".

F.eks. skriver Iris Young i *Justice and The Politics of Difference* fra 1990: "Respectability consist in conforming to norms that repress sexuality, bodily functions and emotional expressions, It is linked to an idea of order: the respectable person is chaste, modest, does not express lustfull desires, passion, spontaneity, or extuberance, is frugal, clean, gently spoken and well mannered"(s. 136). Med andre ord: Respektabilitet er baseret på et ideal om selvkontrol eller selvbeherskelse skabt eller konstrueret med henblik på at opretholde den herskende kulturelle orden.

Andetsteds skriver Young om respektabilitetsidealets indtrængen som norm i så at sige alle samfundsmæssige relationer. "The body should be clean in all respects, and cleaned of its aspects that betokens its fleshiness – fluids, dirt, smells. The environment in which respectable people dwell must also be clean, purified: no dirt, no dust, no garbage, and all signs of bodily functions – eating, excreting, sex, birthing – should be hidden behind closed doors"(s. 137).

Young nøjes imidlertid ikke med at kortlægge respektabilitetens forskellige former og dens regulering eller tvangsmæssige koreografering af alle sider af det menneskelige liv. Hovedsynspunktet er, at vi har at gøre med et normsæt eller et respektabilitets-tyranni, der i sin udgrænsning og pinliggørelse af kropslighed, sin betoning af selvbeherskelse og selvkontrol og sin skandering af virkeligheden i en privatsfære og en of-

fentlig sfære afspejler en "bourgeois morality" baseret på mandlige værdier eller idealer.

Denne sammenhæng mellem borgerlig moralitet og mandlige værdier fremgår f.eks., når hun skriver: "The virtues of respectability were primarily virtues of manliness, The primary virtue of manliness is selfmastery – the ability to restrain the expression of passion, desire, sexuality, bodily need, impulse. Self-mastery requires discipline and vigilance, and only he who achieves them is truly rational, competent and deserving the position of authority; only the man who properly disciplines himself should be in the position to discipline others"(s. 138)

Set i dette perspektiv er the "behavioral norms of respectability" først og fremmest magtteknologier, der både afspejler, understøtter, raffinerer og naturliggør de samfundsmæssige magt- og herredømmeforhold – in casu mænds magt over kvinder og den hvide majoritetsbefolkning eller "dominant cultures" magt over de etniske, race-mæssige, kønsbestemte eller seksuelt definerede minoriteter. Manernes eller respektabilitetens hævdede naturlighed, neutralitet eller almene fornuftighed er således kun camouflage eller et dække over en i den kulturelle orden dybt indlejret herredømme- eller undertrykkelsesrelation som bl.a. opretholdes via manernes usynlige tvang og deres regulering af alle aspekter af den menneskelige tilværelse.

Manerkritik herhjemme: "Emma Gad - Vi gider ikke"

Også i Danmark finder vi manerkritik skabt under indtryk af "Det personlige er politisk"-tænkningen og den politisering af alle zoner, relationer og standarder, der er indeholdt heri.

Udgangspunktet for den danske kritik af formernes tvang, tyranni eller camouflerede repression var imidlertid ikke multikulturalistisk som hos Iris Young, men snarere en uklar legering af marxistisk, feministisk og livsfilosofisk påvirket kritik. Det fremgår f.eks. af Nils Gunder Hansens fremstilling af 1970ernes og -80ernes manerkritik: For det første var manerne udemokratiske, elitære eller manifestationsformer af en borgerlig eller småborgerlig ideologi, moral. Eller kultur. Manerne havde social slag-side og var på et og samme tidspunkt både udtryk for en diskriminering af arbejderklassens kultur og en inddæmning af arbejderklassen naturlige, men midlertidigt glemte solidaritet og kollektivitet. For det andet afspejlede de mandssamfundets rigide standarder for kontrol, fornuft og effektivitet og dermed en udgrænsning, fortrængning, privatisering eller inddæmning af kropslighed, seksualitet og naturlighed, dvs. værdier, der . osv. For det tredje repræsenterede de som ydre, almene og principielt

arbitrære eller kunstigt fastlagte former for adfærd og interaktion både et element af forstilling, maskepi eller skuespil, en begrænsning af det enkelte individs frihed, kreativitet og spontanitet eller et respektabilitetshysteri eller formtyranni skabt som inddæmning eller disciplinering af alle former for umiddelbar sanselighed, kollektivitet eller fantasi til selv at skabe og konstruere værdier og interaktion.

Manerkritikken spænder således over forskellige positioner. Ligegyldig om udgangspunktet er marxistisk, feministisk eller livsfilosofisk inspireret, indebærer kritikken imidlertid et selvfølgeligt fokus på kultur. Dels refererer manerkritikken til den konkrete organisering af hverdagen og det personlige liv. Det er her, manerne udøver kontrol og undertrykkelse. Dels er påstanden, at manerne og de normer for adfærd og interaktion, de dikterer, er at forstå som mikrokosmiske aflejringer af en allestedsnærværende magtudøvelse, repression eller dressur. Manerne afspejler mandssamfundet, det borgerlige samfund eller en udefrakommende tvangsnormalitet og repræsenterer på denne måde både en udgrænsning af andre livsformer, kulturer eller standarder for moral og interaktion, en blokering eller inddæmning af den kreativitet, naturlighed, spontanitet og umiddelbare kollektivitet, der her gør sig gældende, en kolonisering af den enkeltes personlige livssfære og en fastholdelse af status quo baseret på manernes stumme tvang eller respektabilitetstyranneiets allestedsnærværende krav.

Heri ligger samtidig, at den almenhed eller neutralitet, som manerne gør krav på, er et falsum, en fiktion eller en camouflering af manernes status som magtteknologi. Det gælder ligegyldigt, om manerne afvises med henvisning til, at de afspejler borgerkabets, mændenes eller den hvide kulturs værdier og selvforståelse og dermed en undertrykkelse eller udgrænsning af manerer, vaner eller standarder for interaktion, der afspejler andre gruppers værdier, eller med henvisning til, at vi har at gøre med autoritativt fastlagte normer eller former for interaktion, der i kraft af den almengyldighed eller imperativiske karakter, de bærer på eller påberåber sig, hæmmer eller undertrykker det naturlige, kreative og spontant agerende individs selvadministration.

"Død", "stilstand". "senilitet", "etikette", "barbarisk ensretning"

Både idemæssigt og med hensyn til frihedspatos, anti-autoritet og utopisk tænkning er manerkritikken knyttet til 68-bevægelsen. Som sådan forekommer den i dag antikveret, naiv og parodisk.

Samtidig forekommer manerkritikken fyldt til bristepunktet af tænkefejl. Det gælder f. eks. den bastante kønsessentialisme, som vi både finder hos Hanisch og Iris Young, reduktionen af manerer, vaner og normer til tvang, magt, repression eller dres-

sur, forestillingen om en i livet selv forankret moral, sædelighed eller fællesskabstype, der midlertidigt er holdt nede af manernes eller den strukturelle ordens stumme tvang, men som kimært bærer på kvalitativ ny, utvungen, spontan, naturlig eller manerfri fællesskabsform.

På trods heraf finder vi ekkoer eller efterdønninger af manerkritikken. Det gælder f.eks., når efterspørgslen på "sammenhængskraft" identificeres med en ambition om at opretholde en samfundsorden, der både med hensyn til værdier og standarder for interaktion ekskluderer andre kulturer eller etniske grupper, i form af forestillingen om en stadig mere anmassende normaliseringstvung vendt imod etnisk, kulturel og religiøs andethed, og når f.eks. en Rune Engelbrecht som afsæt for sin ambition om at "skabe et nyt og helt Danmark bygget på fællesskab og frihed til forskellighed" skriver, at "vi må vise, at Danmark er lige så dødt, stillestående og kvælende som Grundtvigs nationalistiske salmer, kongehusets senile etikette og besættelsestidens barbariske ensretning".

Engelbrechts "Danmarksbillede" er både interessant, fordi han overfører karaktertræk eller egenskaber, der tidligere var knyttet til det konforme, overfladiske, hæmmede eller af manerer tyngede eller traumatiserede liv i borgerskabet eller småborgerskabet, til "Danmark", og fordi han beskriver denne blanding af ophobet stilstand og overfladisk eller forstenet "etikette" som en blokering i forhold til den kraft og vitalitet, som indvandrerne repræsenterer.

Blokeringen er imidlertid kun midlertidig. Engelbrechts diagnose er samtidig en nekrolog. Den indtrådte "senilitet" – jf. "kongehusets senile etikette" – er sidste fase, før døden indtræder, og kombinationen af "kvælende stilstand", "senilitet", "etikette" og "barbarisk ensretning" erstattes af en kvalitativ ny, mere vital og ungdommelig livsmodus. Her er der hverken behov for krykker, manerer eller sammenhængsskabende symboler. Tværtimod er det netop frigørelsen fra eller det radikale brud hermed, der begrundes det udlovede novums kvaliteter.

Engelbrecht foregriber selv dette novum hinsides den dødsmærkede eller senilitetsramte danskhed. Vi har således at gøre med en nekrolog over "Danmark", der er rensat for alle former for identifikation, nærhed eller medlidenhed i forhold til den afdøende. Heri ligger ikke nødvendigvis, at Engelbrecht savner takt eller pli. Pointen er snarere, at hans kulde eller fravær af affektion udgår fra den eksilposition uden for eller på beskyttet afstand af den senilitetsramte danske kultur. Det er herfra og som herold for en i emfatisk forstand levende tid, han foretager sin affektløse ligbegængelse af "Danmark"

Formløshedens tyranni

Også på anden vis finder vi udløbere eller ekkoe af manerkritikkens ideologiske bestemte afvisning af formernes tyranni. Nu ikke længere som ideologi eller som element i 68-bevægelsens utopiske projekt, men derimod som social praksis, nemlig i form af forskellige artikulationer af formløshedens tyranni, dvs. anslag mod den kulturelle ordens forskellige regulering af eller koder for social og kommunikativ interaktion begrundet i fraværet af viden eller manglen på fortrolighed.

Vi finder eksempler på formløshedens tyranni inden for alle sektorer. Anslagene og dermed graden af tyranni varierer imidlertid. Vi finder således både anslag, som ingen ænser eller tager notits af, fordi de foregår inden for et rum, hvor normen for ageren er så flydende, rummelig eller diffus, at man ikke for alvor kan tale om en norm eller kode, der bliver brudt, anslag, der camoufleres eller kompenseres for i form af personlig charme eller improvisationskunst, og anslag, der først og fremmest giver anslag til undren, hovedrystelse, moro eller bekræftelse af eventuelle fordomme.

Hertil kommer anslag eller manifestationsformer af formløshedens tyranni, der måske nok opleves som graverende eller som tyranniske normbrud, men som samtidig forekommer så udbredte eller subkulturelt normaliserede, at ambitionen om at forebygge eller sætte en stopper for anslagene allerede opgives, før de bliver til ambitioner, fordi projektet umiddelbart forekommer udvejsløst, dømt til at mislykkes eller måske endda modsiges af en frygt for at komme til at indtage en rolle som eksponent for et manerregime af samme undertrykkende beskaffenhed, som det 1970'ernes og -80'ernes manerkritik var rettet imod.

Hertil kommer endelig anslag mod den herskende kulturelle ordens former, manerer og standarder for social og kommunikativ omgang, der er så dramatiske, spektakulære eller anmassende i deres formløshed, at de kalder på større reaktioner end moro, hovedrystelse eller høflig dissens.

OUH august 2012: Formløshedens tyranni i praksis

Når mellem 60 og 70 i al væsentlighed unge eller yngre mænd som udløber af en konflikt i deres lokalområde invaderer og vandaliserer skadestuen på Odense Universitetshospital og i denne forbindelse både skaber chokagtig ubehag hos patienter og de ansatte, er det både misvisende og absurd at lede efter en politisk begrundelse eller retfærdiggørelse. Der var ikke nogen ideologisk eller politisk overbygning til det kol-

lektive amokløb tilsidesættelse af alle standarder for social og kommunikativ ageren i det offentlige rum..

Der er heller ingen grund til at lede efter æstetiske ambitioner eller begrundelsesformer. Rationalitet var således ikke at udfordre, udstille eller overskride borgerskabets regelbrutalitet eller den konformes masses eller "de for manges" overfladiske eller senilitetsramte manerer. Selvom medierne beretter om, hvordan baseball-køller blev brugt til at ødelægge den kunstneriske udsmykning på skadestuen, var der ikke tale om en kunstnerisk happening eller performance.

Episoden, der fandt sted i august 2012 og af selvfølgelig årsager gav anledning til en massiv dækning i medierne, er derimod et karakteristisk eksempel på formløshedens tyranni - i dette tilfælde i en form, hvor anslaget mod kulturelt selvfølgeliggjorte manerer er så dramatisk og spektakulært, at det påkalder sig større reaktioner end moro og høflig afstandtagen. Både i kraft af sin voldelighed, det langstrakte og delvist planlagte forløb og det forhold, at formløsheden fandt sted på et hospital, indebærer således, at anslaget hører hjemme i den tunge ende af skalaen. Faktisk er det svært at finde mulige formildende omstændigheder.

Former og indhold

Episoden på OUH er ikke interessant som eksempel eller evt. dokumentation af, at "integrationen er slået fejl". Den er heller ikke interessant som dokumentation af en mediemæssig overeksponering af konfliktstof i indvandermiljøerne eller som anskueliggørelse af en kultur- eller værdimæssig konflikt mellem "os" og "de andre", dvs. mellem danske værdier og værdier, der fordi de indgår i eller refererer til en alternerede kulturel kontekst eller meningssammenhæng, er forskellige fra danskernes. Episoden handler netop ikke om værdier eller værdifællesskaber, der kolliderer, men derimod om manerer eller standarder for social og kommunikativ interaktion, der undermineres.

Endelig er episoden ikke interessant, fordi hovedparten af de involverede angiveligt kom fra Odense-bydelen Vollsmose. Der er således ingen grund til at betragte episoden som endnu et eksempel på, at vi i Vollsmose som følge af den specifikke sociale, kulturelle og etniske befolkningssammensætning finder et permanent slumrende volds- eller amokløbsberedskab, der når som helst kan antændes og bryde ud i uregerlig dæmoni eller tyranni.

Episoden er dermed interessant, fordi den anskueliggør form- eller normløshedens potentielt tyranniske karakter, og fordi den anskueliggør, at manerer, vaner, rutiner

eller kodificerede standarder for ageren og interaktion ikke lader sig reducere til dressur, autenticitetsberøvelse eller magtteknologier, hvormed afgrænsede grupper eller miljøer – f.eks. mænd, hvide eller majoritetssamfundets kollektive man - opretholder deres magt, fastfryser status quo og udgrænser eller koloniserer andre grupper, miljøer eller livsstile.

Alternativt kunne man hævde, at manerer sikrer eller organiserer sammenhængskraft, at de snarere afspejler en pragmatisk norm om effektivitet og styrbarhed end en abstrakt magt-, herredømme- eller undertrykkelsesrelation, og at de snarere end at kolonisere den enkeltes personlige livsverden med abstrakte principper og "barbarisk ensretning" aflaster den enkelte.

Litteratur:

- Hauke Brunkhorst; *Alternativ Pædagogik og nyromantisk kulturkritik*, i: Jens Bjerg (red.); *Pædagogik og modernitet*, Hans Reitzel 1987
- Nils Gunder Hansen: *Etik i 90erne*, Gyldendal 1992
- Mathias Hildebrandt: *Multikulturalismus und Political Correctness in den USA*. Verlag von Sozialwissenschaften, 2005.
- Frederik Stjernfelt og Søren Ulrik Thomsen: *Kritik af den negative opbyggelighed*, Vindrose 2005
- Kasper Støvring: *Sammenhængskraft*, Gyldendal. 2010
- Iris Young: *Justice and politics of Difference*, Princeton 1990